

Niet minder dan een profeet!

Jan Vanden Berghe

*Waar het visioen ontbreekt, verwildert het volk;
als het de lering onderhoudt, is het gelukkig.*
(SPREUKEN 29,18)¹

Jezus van Nazaret was méér dan een profeet, méér dan een mens, méér dan een gewone sterveling. Zo hebben we het ongetwijfeld allemaal vaak gehoord. In deze bijdrage doe ik daar niets van af, alleen wil ik waarschuwen Jezus van Nazaret in dat ‘méér’ niet te laten verdrinken! We mogen nooit uit het oog verliezen dat hij – om te beginnen – een profeet was, een mens, een sterveling – hoe buitengewoon ook. Zo heeft zijn omgeving hem leren kennen en over hem getuigd. Zo inspireert hij mensen, tot op vandaag.

“Sinds het begin van de negentiende eeuw krijgt het mens-zijn van Jezus meer aandacht. Is het mogelijk de historische Jezus op het spoor te komen, de Jezus die in de eerste helft van de eerste eeuw leefde in het Joodse land? De ervaring heeft geleerd dat de evangelisten het ons niet gemakkelijk maken een scherp beeld van het verleden te krijgen. Zij waren er niet op uit een objectief beeld van Jezus te schetsen. Zij schreven als gelovigen. Hun visies verschillen dan ook van elkaar, soms zelfs aanzienlijk.”

Aldus de NBV Studiebijbel, blz. 1845. Dat klopt. Maar los van de concrete vraag naar de historiciteit bij elke aparte evangelieperikoop, lijkt het me toch zeer goed mogelijk om uit de verhalen van de synoptici – Matteüs, Marcus en Lucas – een paar grote lijnen te distilleren, die richtinggevend kunnen zijn voor mensen die zich in deze tijd door die historische Jezus willen laten inspireren.

De nieuwtestamentische verhalen liegen er niet om. Het volk hield Jezus voor een profeet (Mt 14,5 en 21,46; Mc 6,15, Lc 7,16). Dat weten zijn leerlingen hem ook te vertellen als hij vraagt hoe de mensen over hem denken. Ze antwoorden: “Johannes de Doper en anderen zeggen Elia, en weer anderen zeggen dat u een van de profeten bent.” (Mc 8,28 – naast Mt 16,14 en Lc 9,19). Zijn tegenstanders gaan daartegen in: “Als hij een profeet was, dan zou hij weten wie de vrouw is die hem aanraakt” (Lc 7,39).

Ook na zijn dood typeren zijn leerlingen hem als een profeet, de leerlingen, op weg naar Emmaüs, vertellen de vreemdeling over “Jezus uit Nazaret, een machtig profeet in woord en daad in de ogen van God en van het hele volk” (Lc 24,19). Volgens de synoptici neemt Jezus datzelfde woord in de mond wanneer hij het – onrechtstreeks – over zichzelf heeft:

“Nergens wordt een profeet zo miskend als in zijn eigen stad, onder zijn verwanten en huisgenoten” (Mc 6,4 – naast Mt 13,57 en Lc 4,24). De evangelist Johannes van zijn kant laat in zijn verhalen die titel meerdere keren klinken uit de mond van mensen die Jezus ontmoet: de Samaritaanse bij de waterput (4,19), de menigte die van de broden mocht eten (6,14), de menigte die hem beluistert in de tempel (7,40) en de blindgeborene, die zonder enige twijfel zegt: “Hij is een profeet.” (9,17).

Toch vreemd dat je, als je ‘Jezus profeet’ bij Google intikt, bijna uitsluitend verwijzingen krijgt naar moslimpagina’s! Voor moslims is Mohammed ‘de Profeet’ (met hoofdletter), en Jezus één van de profeten. Wij, christenen, zeggen van Jezus dat hij “méér dan een profeet”

¹ Van Dale citeert bij het lemma visie “zonder visie komt het volk om” – zonder bronvermelding.

is, maar vergeten soms dat hij wel degelijk een profeet wás.² Zoals we hem in de liturgie aanspreken als “méér dan een mens”, en daarbij vergeten dat hij ‘mens’ geworden is, door en door mens. Waarlijk ‘mens’ – en daarom gezien, geloofd en beleden als ‘waarlijk God’.

Wat is een profeet?

Met de definitie die Van Dale van een profeet geeft, geraken we niet ver: “Iemand die goddelijke openbaringen ontvangt en die aan anderen heeft mee te delen, die opdracht heeft om in naam van God tot vermaning en waarschuwing te spreken”. Deze omschrijving vertrekt nog van een dualistisch denken over God en wereld. Ze beantwoordt natuurlijk wel aan de manier waarop mannen zoals Jesaja, Jeremia en Ezeekiël, en de ‘kleine profeten’, zich aan hun publiek presenteren. Maar ze werkt vervreemdend. We kunnen beter vertrekken vanuit ons eigen nuchter aanvoelen.

Als we bisschoppen zoals Helder Camara, Oscar Romero en Jacques Gaillot ‘profeten’ noemen, wat bedoelen we dan? Misschien noemen we hen het best gewoon ‘bisschoppen met visie’, en nog preciezer: ‘met een welbepaalde, open visie, die van vertrouwen in de toekomst getuigt’³. **Het zijn telkens mensen die de werkelijkheid recht in de ogen kijken.** Ze zien ‘wat – in Godsnaam – niet zou mogen zijn’, hebben weet van ‘waar het naartoe moet’ en laten zich niet verhinderen door ballast uit het verleden om de weg in te slaan die naar die toekomst kan leiden. Hun ‘visioen’ van het Rijk Gods staat aan de oorsprong van hun ‘visie’ op wat concreet te doen staat, hier en nu.

Jezus van Nazaret

Bij Jezus van Nazaret was het niet anders. Hij leefde op een welbepaalde plaats, in een welbepaalde tijd. Overigens een moeilijke tijd: het volk waartoe hij behoorde had te maken met een vreemde bezettende mogendheid, en in zo’n situatie gaan de wegen gemakkelijk uiteen. Sommigen aanvaardden immers de situatie, spelen mee met de bezetter en halen er het beste uit. Anderen kiezen voor het verzet, stil of openlijk. En wat doet Jezus? Blijkbaar doet hij er alles voor om in deze concrete kwestie geen standpunt in te nemen, geen kant te kiezen. De motivering daarvoor dient niet ver gezocht: er was een ander domein waarmee hij zich zou inlaten, en liefst zo zuiver mogelijk – dat van de godsdienst.

Het lijkt zo enorm vanzelfsprekend, en toch is het misschien niet onbelangrijk om uitdrukkelijk te vermelden dat Jezus met geloof en godsdienst bezig is geweest. Hij liet zich tijdens zijn openbaar leven voortdurend in met ‘godsdienstige kwesties’, om het oneerbiedig te zeggen. Je kunt natuurlijk mooier zeggen dat hij om ‘mensen’ gaf, en om ‘de wil van God’ – en daarmee komen we ook bij de kern van de zaak – maar dit kun je evengoed zeggen van iemand die aan politiek doet, of zich met economie bezighoudt. **Het is vrij duidelijk dat Jezus niet inging op economische kwesties, en dat hij in politiek moeilijke omstandigheden politieke uitspraken of stellingnamen vermeden heeft.** **Hij was met godsdienst bezig, met de manier waarop de joodse religie in zijn tijd functioneerde.** Op dat domein zag hij dingen gebeuren die volgens hem rechtstreeks ingingen tegen wat geloof en religie zouden moeten bewerkstelligen.

Wij-zij-denken

² Misschien heeft Paulus wel iets met die ontwikkeling te maken, want bij hem is Jezus nooit ‘profeet’ genoemd.

³ Ook de ex-curiecardinaal Achille Silvestrini, die anoniem aan het woord komt in het boek ‘Biecht van een kardinaal’ van Olivier Le Gendre (uitg. Davidsfonds, Leuven, 2010) mogen we hierbij rekenen.

Hij zag hoe godsdienstigheid heel erg begrepen werd als het nauwkeurig onderhouden van wetten, en zag daarvan de gevolgen: een sterke vorm van wij-zij-denken, met zelfgenoegzaamheid aan de ene kant, gepaard aan minachting voor de 'overkant', en een 'overkant' die zich veroordeeld wist, afgeschreven, buitenspel gezet. Het verhaal waarin hij dat misschien het scherpst aan de kaak stelt, is de parabel van de twee die naar de tempel gingen om te bidden: "Met het oog op sommigen die zichzelf rechtvaardig vinden en anderen minachten, vertelde hij de volgende gelijkenis. 'Twee mensen gingen naar de tempel om te bidden, de een was een Farizeeër en de ander een tollenaar..." (Lc 18, 9-14). Hij doorzag ook welk godsbeeld daarmee werd doorgegeven: de god van 'God ziet mij. Hier vloekt men niet'. Niet alleen de mens werd onrecht aangedaan, ook God zelf, van wie men een wel erg vertekend beeld doorgaf! God was immers in de ogen van Jezus geen grootinquisiteur, maar integendeel, een Vader die van al zijn kinderen houdt – evengoed van de 'stoute' als van de 'brave', evenveel van de 'jongste' als van de oudste' (Lc 15, 11vv), van de werker van het elfde uur evenveel als van de werker van het eerste uur (Mt 20,1vv).

Zijn 'visie'

Voor Jezus was dit de grote waarheid: **Gods liefde moet niet worden 'verdiend'; ze is er, zomaar, omdat de mensen zijn 'kinderen' zijn!** Dat is de diepste werkelijkheid, daarvan getuigt hij in alles wat hij doet en zegt. En daarmee geeft hij ook zijn 'visie' te kennen over hoe godsdienst zou moeten functioneren.

Godsdienst moet mensen met elkaar verbinden; moet het wij-zij-denken radicaal doorbreken en mensen anders leren kijken naar zichzelf en de ander. Godsdienst mag nooit aanleiding geven tot zelfgenoegzaamheid en minachting, tot oordelen en veroordelen; moet aanzetten tot 'barmhartigheid' – in elke betekenis van het woord (liefdevolle bekommernis en zorg, mildheid en vergevingsgezindheid). In één woord: religie moet mensen tot 'broers en zussen' maken, tot kinderen van die ene Vader. Het mag dus niet zijn dat rituele voorschriften iemand verhinderen een mens in nood bij te staan –vermoedelijk de reden waarom de priester en de leviet in de parabel aan het slachtoffer voorbijgaan.⁴ Het mag niet zijn dat eigen deugdzaamheid tot misprijzen leidt, tot het weigeren van tafelgemeenschap, enzovoorts. God moet recht worden gedaan, en wel in het bijzonder door de mens recht te doen: "Alles wat jullie gedaan hebben voor een van de onaanzienlijksten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie voor mij gedaan!" (Mt. 25,40).

Zijn 'aanpak'

"Zo spreekt de Heer", klinkt bij de oudtestamentische profeten als een vast refrein. Daarop volgen aanklachten, verwijten, oproepen tot bekering ook, en tot slot nu en dan woorden die voedsel moeten geven aan hoop en vertrouwen in een nieuwe toekomst. Soms komen daar nog eens 'symboolhandelingen' bij, een soort *performances*, ietwat raadselachtige acts zouden we zeggen, om de aandacht te trekken en kijkers tot nadenken te stemmen. Jezus blijkt voor een heel andere aanpak te hebben gekozen. Geen *acts*, en aanklachten, verwijten en oproepen tot bekering nemen ook niet dezelfde centrale plaats in – hoewel die er natuurlijk wel zijn. **Jezus klaagt het systeem in de eerste plaats aan door een ongehoorzame praktijk**, door wat Paulus later zal motiveren met "men moet God meer gehoorzamen dan de mensen" (Handelingen 5,22). Jezus manifesteert zich als profeet door een praktijk, waarin hij zijn gedrag niet laat bepalen door heersende gewoontes en wetten. Geen donderpreken, maar 'burgerlijke ongehoorzaamheid' – die hij motiveert.

⁴ Lc 10,25-37. Wie dienst deed in de tempel kon onrein worden door het aanraken van een dode, en mocht daarom gedurende een bepaalde tijd geen dienst doen.

De 'zachtste' vorm van Jezus' ongehoorzaamheid aan de geldende regels bestaat erin dat hij een aantal dingen *laat gebeuren*, zonder daartegen in te gaan of zich ertegen te verzetten. Hij laat mensen die per definitie onrein zijn, zoals melaatsen, tot bij zich komen (bv. Mc 1,39vv); hij laat zich samen met onreine mensen aan tafel uitnodigen (bv. Mc 2,15vv); hij laat zijn leerlingen op sabbat rustig aren plukken en daarmee de sabbatreglementering in de wind slaan (Mc 2,23 – ook bij Mt en Lc)... Dit laatste laat hij niet alleen toe, hij verdedigt ook de 'overtreders', verwijzend naar een anekdote uit de verhalen van koning David⁵ en maakt – aldus Marcus en Matteüs – van de gelegenheid gebruik om zijn eigen visie te poneren: "Barmhartigheid wil ik, en geen offer" (Mt 12,7), "De sabbat is er omwille van de mens – en niet omgekeerd" (cf. Mc 2,27vv).

Confrontatie

Bij Lucas wordt Jezus driemaal door farizeeën aan tafel uitgenodigd. Farizeeën, die als 'vrome leken' erg met de godsdienstige plichten en voorschriften bezig zijn, willen blijkbaar graag met Jezus discussiëren. Maar telkenmale 'gebeurt' er iets! De eerste keer *laat* Jezus iets gebeuren: een vrouw, die als zondares bekend staat, komt binnen en mag hem aanraken, zijn voeten wassen met haar tranen en afdrogen met haar haren (Lc 7,36). De tweede keer gaat hij aan tafel zonder zich eerst te wassen, zijn gastheer verwondert zich daarover, en daarop trekt Jezus flink van leer (Lc 11,37vv). De derde en laatste keer is er een man in de buurt die aan waterzucht lijdt, en nu kiest Jezus resoluut voor de aanval. Aan de aanwezige wetgeleerden en farizeeën stelt hij de vraag: "Is het toegestaan om hem op sabbat te genezen of niet?" "Zij zwegen", vertelt Lucas, en Jezus antwoordt metterdaad: "Hij pakte hem bij de hand, genas hem en stuurde hem weg." De verantwoording volgt: "Als uw zoon of uw os in een put valt, dan haalt u hem er toch meteen uit, ook al is het sabbat?" (Lc 14,1vv).

Aan de bijzonder wetgetrouwe joden stelt hij uiteindelijk deze vraag: "Vinden jullie dat God kan verlangen om iemand *niet* te helpen op sabbat? Dat jullie geloof je kan *verbieden* om iemand tot leven te helpen?" Even uitdagend handelt Jezus met een man 'met een verdorde hand'. Zowel Marcus als Lucas laten verstaan dat hij niet wacht op het verzoek van de man in kwestie, maar zelf de vraag stelt, en de man geneest, op sabbat, in een synagoge – dit is: op een heilige dag, en in een heilige ruimte (Mc 3,1-6 en Lc 6,6-11).

Zo, vertellen de evangelisten, leefde Jezus met en tussen zijn 'geloofsgenoten'. We staan ver van de oudtestamentische profeten – en ook nog van Johannes de Doper – die zich eigenlijk 'tegenover' hun publiek plaatsten, om het volk toe te spreken 'namens de Heer'. Jezus 'predikt' niet op de eerste plaats, maar *gaát* een nieuwe weg, en nodigt zijn leerlingen uit om hem op die weg te volgen.

Geweldloos actief⁶

Jezus blijkt meer een verteller dan een prediker te zijn. Hij vertelt parabellen om zijn leerlingen moed in te spreken (Mc 4): de langzame weg van het – geweldloze – 'zaaien' van een nieuwe manier van kijken vraagt geduld en veel vertrouwen. Hij vertelt parabellen om zijn tegenstanders te laten horen dat hij hun verzet begrijpt: in de parabel van de vader en zijn twee zonen (Lc 15,11vv) brengt hij met de oudste zoon de farizeeër in beeld, en in de parabel van de arbeiders van het elfde uur (Mt 20,1vv) is die de arbeider van het eerste uur, degene die altijd zijn best heeft gedaan, die van jongs af met alle geboden en verboden

⁵ 1 Samuël 21,7vv.

⁶ Zie Benoît & Ariane THIRAN-GUIBERT, *Entrer dans l'Évangile pour sortir de la violence*, éd. Fidélité, Namur, 2007. Idem, *Jésus non-violent. Nouvelle lecture de l'évangile de Marc. Tome 1 : Changer notre regard*, éd. Fidélité, Namur, 2010. Het 2e deel, « Traverser nos peurs » verschijnt op het einde van dit jaar, het 3e deel is aangekondigd voor volgend jaar: "Passer de la mort à la vie".

nauwgezet rekening heeft gehouden. “Willen jullie toch méé aan tafel gaan? Zullen jullie kwaad zijn en blijven, omdat ik goed ben?” Zo klinkt zijn oproep tot ‘beking’, tot ommekeer – in de hoop dat zijn tegenstanders medestanders zullen worden...

Als profeet heeft Jezus gekozen voor wat we nu de ‘actieve geweldloosheid’ noemen: hij trok ten strijde tegen wat God en mensen onrecht aandeed, maar op een geweldloze manier. De enige manier trouwens die fundamenteel in overeenstemming is met zijn diepste overtuiging dat elk mens een geliefd kind van God is – ook zijn tegenstander dus. Hij zal geen mensen dwingen hem te volgen. Machtsmiddelen zal hij niet gebruiken. Hij zal liever geweld incasseren dan zelf geweld uit te oefenen, kwaad met goed beantwoorden, en aan dit alles trouw blijven tot het bittere einde.

Méér dan een profeet is hij, ongetwijfeld. “Zoon van God” noemen we hem, en belijden daarmee dat in hem God zelf aan het woord en in beeld kwam. Maar hij is ook niet *minder* dan een profeet! Pastoraat – of ‘herderschap’ – werd bij hem: op zoek gaan naar de ‘verloren schapen’, de uitgeslotenen, de gemarginaliseerden, de ‘onderkant’ van de samenleving. Profetische herders zoals Helder Camara, Oscar Romero en Jacques Gaillot hebben dit zeer goed begrepen. Ze lieten zich door hem inspireren. En ook zij zijn bereid geweest om daarvoor elk, op hun manier, de tol te betalen. Om onze ogen te openen.

Bij de quotes:

- De eerste die ik suggereer, in deze zin: “Profeten zijn mensen die de werkelijkheid recht in de ogen kijken.”
- Jouw eerste quote zou ik liever vervangen door wat ik in de zin verder aanduid: “Jezus was met godsdienst bezig...” (we mogen niet de indruk geven dat mensen die Jezus volgen niet met politiek of economie zouden mogen bezig zijn!)
- Volledig akkoord voor de twee volgende quotes!
- De laatste zou ik liever vervangen door een van de beide zinnen die ik verder in de tekst aanduid. Ik laat jou de keuze!